

De koningspsalmen en de gemeente in Jeruzalem

De vroeg-christelijke gemeente en Psalm 2

In het vorige nummer zagen we hoe de verlamde man die door Petrus in de Naam van Jezus van Nazareth genezen werd in de tempel op de Sion een jubel aanhief. In Jezus was hij in aanraking gekomen met het Koninkrijk der hemelen, de nieuwe tempel, waarvan Jezus de hoeksteen is. Zoals in Lukas 2 Simeon zijn stem in de tempel verhief en God loofde om het Kind dat daar gebracht werd, zo jubelde in Handelingen 4 de verlamde man het uit, vanwege de kracht en het heil van dit Kind, die in zijn genezing manifest waren geworden. Dit heil ging in Lukas 2 en in Handelingen 3 en 4 volledig aan de priesters voorbij. Uit de beginhoofdstukken van Handelingen maken we op dat de leden van het Sanhedrin, waarvan de belangrijkste vertegenwoordigers de priesters waren, de boodschap van Jezus het liefst negeerden. Ze konden zich dat echter niet veroorloven. De jubel van de verlamde man om de krachten van het Koninkrijk der hemelen dat aangebroken is, doorbrak de bijna opgelegde stilte!

Het Sanhedrin wordt om die reden wel gedwongen om te reageren. Het doet dat ook. In eerste instantie verbiedt het Petrus en Johannes te spreken in de Naam van Jezus. Als de apostelen er toch mee doorgaan, worden ze gevangen gezet. We lezen op het einde van Handelingen 4 hoe de eerste christelijke gemeente in Jeruzalem met deze situatie omgaat. De leden ervan bidden gezamenlijk om hun vrijlating. In hun gebed haken ze aan bij Psalm 2.

Wie thuis is in het Nieuwe Testament moet het opvallen hoe belangrijk de Psalmen geweest zijn voor de ontluikende eerste christelijke gemeente. Dat geldt vooral voor de koningspsalmen: Psalm 118, Psalm 110, Psalm 89. Deze Psalmen zijn gedicht rondom het thema van David en zijn nakomelingen (de koningen uit het Davidische geslacht) en hun verhouding tot de berg Sion, waarop de tempel stond! De achtergrond van deze Psalmen vormt de profetie van de profeet Nathan, die David beloofde dat uit zijn nageslacht door God een Koning verwekt zou worden, die eeuwig zou regeren!

Ook de tweede Psalm moet in deze rij genoemd worden. Dat deze Psalm voor de eerste christelijke gemeente van grote betekenis geweest zijn, blijkt niet alleen uit het gebed in Handelingen 4. Het blijkt ook uit wat Lukas vertelt in het 13^e hoofdstuk van Handelingen. Daar vergunt hij ons een blik in de aard van Paulus' prediking. Paulus is op zijn eerste zendingsreis in Antiochië in Pisidië (Klein Azië) en legt de Joden die daar wonen, evenals de proselieten die zich bij hen hadden aangesloten, uit

Inhoud

Meditatie 105
Dr. H. Klink, Hoornaar

Een opzienbarende dogmatiek 108
Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

De persoon van de Heere Jezus Christus en de betrouwbaarheid van het getuigenis van de evangeliën (I) 111
Dr. P. de Vries, Hardinxveld-Giessendam

Een woord van Maarten Luther

Hoe zachtmoediger je bent, des te dichter ben je bij de hemel.

dat de beloften die God aan de vaders gaf, in vervulling zijn gegaan. Hij citeert daarbij allereerst Psalm 2, maar ook op andere Psalmen zinspeelt hij, ondermeer op Psalm 89.

De betekenis van de Psalmen

Dat de eerste gemeente erg gehecht was aan deze Psalmen voor de interpretatie van het heil dat in Christus open gegaan was, is niet vreemd. Jezus zelf heeft er de eerste aanzet toe gegeven, vooral in de week voorafgaand aan zijn sterven, na zijn intocht in Jeruzalem. Bij dit laatste gebeuren kwam Psalm 118 prominent naar voren. De schare zong: "Gezegend Hij, die komt in de Naam des Heren." Jezus zelf haalt de Psalm aan als Hij op het tempelplein een gelijkenis vertelt met het oog op het lot van Jeruzalem: "De steen die de bouwers verworpen hadden, is tot een hoeksteen geworden" (Markus 12: 10). Het lijkt erop dat Hij ook aan deze Psalm gedacht heeft, toen Hij na de intocht het tempelplein betrad en de priesters Hem, in tegenstelling tot de schare, niet als de 'gezegende des Heren' in het heiligdom verwelkomden. Toen Hij de tempel reinigde, ontstond er onenigheid, waarbij Jezus zei: "Breek deze tempel af en Ik zal hem opbouwen in drie dagen."

Opvallend is dat Jezus in de dagen daarna, in de gespannen situatie die is ontstaan, de Schriftgeleerden confronteert met Psalm 110. Hij vraagt over wie David in deze Psalm spreekt (Markus 12: 35). Daarover kon geen misverstand bestaan: over zijn zoon! De Schriftgeleerden geven dat aan. Maar Jezus stelt hen voor een onoplosbare vraag, als Hij vervolgens zegt: "Als David dan over zijn zoon spreekt, vanwaar is het dan dat hij Hem ook zijn Here noemt?" Jezus verwijst daarmee naar de eerste verzen uit Psalm 110, waar David zegt: "De Here heeft gesproken tot mijn Here,

zet u aan mijn rechterhand totdat ik uw vijanden gesteld zal hebben tot een voetbank van uw voeten." Het kan niet anders of de Schriftgeleerden hebben geweten dat Jezus op Palmzondag op de Sion was binnengehaald als de zoon van David (Psalm 118). Zou Hij nu met Psalm 110 aangeven dat Hij ook zijn 'Heer' is, die aan Gods rechterhand zou plaatsnemen?

Psalm 2

In dezelfde dagen doet zich een ander incident voor, waarbij Jezus impliciet verwijst naar de tweede Psalm. In deze Psalm richt God zich tot de koning en zegt: "Ik heb mijn koning toch gezalfd over Sion, mijn heilige berg." De koning zegt vervolgens: "Ik zal het besluit bekend maken: De HERE heeft tot mij gezegd: U bent mijn zoon, heden heb Ik u verwekt." Het is duidelijk dat God de koning bevestigt op de Sion en dat er op die manier iets van Gods genadige regering in Israël doorbreekt en zichtbaar wordt. Ook bij deze Psalm loont het de moeite om de Septuaginta-vertaling ervan te lezen. Daar heet het dat niet God zegt dat Hij zijn zoon (de koning) gezalfd heeft tot vorst over de Sion, maar dat de koning zélf zegt dat God hem gezalfd heeft. En dat niet 'over' de Sion, maar 'op' de Sion.

Op een heel saillant moment zinspeelt Jezus in de laatste dagen voor zijn lijden op deze Psalm (zie Markus 11: 27 v.). De Farizeeën en Schriftgeleerden komen namelijk daags na de reiniging van de tempel naar Hem toe en vragen: "Welke bevoegdheid hebt U om deze dingen te doen?" Daarmee vragen ze naar Jezus' geloofsbrieven. Jezus pareert de vraag met een tegenvraag: "de doop van Johannes, was die uit de hemel of uit de mensen?" Impliciet geeft Jezus aan dat zijn gezag samenhangt met het optreden van Johannes de Doper. Wat moeten ze over Johannes denken en zeggen? Als ze beweren dat zijn doop uit de mensen was (en niet uit God) dan zouden ze zich onmogelijk maken bij het volk. Als ze daarentegen zouden zeggen 'uit de hemel' zouden ze zichzelf in de vingers snijden. Ze waren op de hoogte van de nauwe band tussen Johannes en Jezus en van het feit dat Jezus zich bij Johannes in de Jordaan had ondergedompeld. Bij de doop was er iets merkwaardigs gebeurd: een stem uit de hemel zei: "U bent mijn geliefde Zoon, in wie Ik mijn welbehagen heb." Dat was een citaat uit Psalm 2. Nadrukkelijk vertellen de evangelisten dat deze stem uit de hemel klonk. Door naar de doop van Johannes te verwijzen in het kader van de vraag naar zijn bevoegdheid, wijst Jezus de Schriftgeleerden impliciet naar Psalm 2. Als zij dus vragen naar het gezag waarmee Hij de tafels van de geldwisselaars omverwierp en de dieren uit de voorhof van de heidene

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 26,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

verjoeg, geeft Jezus impliciet als antwoord (wat heel nadrukkelijk in de LXX staat): "Ik ben tot koning gezalfd op (over) de Sion, zijn heilige berg." En dat door God, die Hem zijn Zoon noemde. Dát gaf Hem de bevoegdheid om zo op de Sion te handelen.

In dit licht wordt de aanhaling van Psalm 2 in het gebed van de eerste christelijke gemeente voor de vrijlating van de apostelen begrijpelijk. De eerste verzen van de Psalm spreken erover dat 'de volken en koningen van de aarde' zich tegen God en zijn gezalfde keren (voor Gezalfde staat in het Grieks 'Christos'). Voor de gemeente zijn 'deze volken en koningen' de leden van het Sanhedrin, met de vooraanstaande priesters, die veel macht bezaten, voorop. Zij hadden er de hand in gehad dat Jezus gekruisigd zou worden. Zij zouden jaren later in een bittere onderlinge machtsstrijd de ondergang van Jeruzalem bespoedigen. De biddende gemeente doet nu een beroep op Gods trouw aan de door Hem gezalfde koning!

Paulus en de tweede Psalm

We zagen in Handelingen 13 dat Paulus Psalm 2 citeert in de preek die hij houdt in Antiochië. Het opvallende is dat Hij in de Psalm een profetie vindt van de opstanding uit de dood! Hij houdt zijn gehoor voor: "Wij verkondigen u dat God de belofte, die aan de vaderen geschied is, aan ons, hun kinderen vervuld heeft, door Jezus op te wekken, zoals in de tweede Psalm geschreven staat: 'Mijn Zoon zijt Gij; Ik heb u heden verwekt'."

Hoe komt Paulus ertoe om de woorden van deze Psalm deze lading te geven en er een profetie van de opstanding in te zien? Ongetwijfeld knoopt hij aan bij de betekenis die de vroeg-christelijke gemeente in Jeruzalem aan deze Psalm gaf. We zijn in staat die betekenis nog meer op het spoor te komen als we Paulus' brief aan de Romeinen in onze uitleg betrekken. In de eerste verzen van deze brief grijpt Paulus terug op het belijden van de moedergemeente in Jeruzalem. Het geloof daarvan hebben hij en de christenen in Rome, die hij nog niet kent, gemeenschappelijk! Het is alsof Paulus het vertrouwen van de Romeinse christenen wil winnen, door aan te geven: wij delen in hetzelfde geloof, dat ik, evenals u in navolging van de eerste christenen belijdt. Dat geloof hebben zij in één zin, in een korte belijdenis tot uitdrukking gebracht. Deze belijdenis omtrent Jezus de Zoon, luidt heel kernachtig: Hij is "gesproten uit het geslacht van David naar het vlees, naar de geest der heiligheid door zijn opstanding uit de doden is Hij bewezen de Zoon van God te zijn, met kracht. Jezus Christus, onze Here!" (Romeinen 1: 4). Met deze korte geloofsbelijdenis

beleed de gemeente van Jeruzalem dat Jezus de zoon van David is en tegelijk de Zoon van God. In de opstanding uit de doden is dat gebleken! Op de achtergrond van deze belijdenis spelen de Psalmen een grote rol. Zowel Psalm 2 als Psalm 110.

Tot Koning gemaakt op de Sion

We zagen dat Jezus naar beide Psalmen verwees in de laatste dagen voor zijn sterven. Naar Psalm 2 toen Hij aangaf dat Hij zijn bevoegdheid tot handelen op het tempelplein gekregen had van God, die Hem gezalfd heeft tot koning over de Sion. Ik wees er al op dat in de LXX staat dat God Hem gezalfd heeft tot koning op de Sion. Jezus verwees ook naar Psalm 110. Als David in Psalm 110 spreekt over zijn Zoon, hoe kan het dan zijn, dat David hem ook zijn Here noemt en Hem ziet als degene tot wie God zegt: "Zit aan mijn rechterhand totdat Ik uw vijanden gesteld heb tot een voetbank voor uw voeten."?

Door deze Psalmen aan te halen, brengt Jezus tot uitdrukking wat er met Hem gaat gebeuren. De mensen mogen Hem verachten en kruisigen, de Vader zal Hem verhogen en op zijn troon doen zitten. De verwijzing naar deze Psalmen staat op één lijn met wat Hij naar voren bracht bij de veroordeling door het Sanhedrin. Op de uitdrukkelijke en geërgerde vraag van de hogepriester: "Bent u de Christus (gezalfde!), de Zoon van de Gezegende?" antwoordt Hij: "Ik ben het, en gij zult de Zoon des mensen zien, gezeten aan de rechterhand der Macht en komende met de wolken van de hemel." Wat Jezus daar zegt, komt overeen met wat de Psalmen aangaven en met de vroegste belijdenis van zijn gemeente: Op de Sion is Jezus, door de opstanding uit de doden, tot Koning verheven! Vandaar dat Petrus op de Pinksterdag zeggen kan: "Hem heeft God tot een Here (*kurios*) en Christus gemaakt, die Jezus die gij gekruisigd hebt!" Tegelijkertijd riep Petrus het volk en de leiders ervan op om Jezus' Naam te erkennen, nu met Pinksteren zijn rijk tot een doorbraak kwam op aarde. Want wie die Naam erkent en zich op Zijn Naam liet dopen, ontving en ontvangt de toegang tot het Koninkrijk der hemelen dat op de Sion tot stand werd gebracht en openging! De vroeg-christelijke gemeente deed in het gebed voor de apostelen een beroep op deze Naam!

H. Klink, Hoornaar

Een opzienbarende dogmatiek

Het is al weer geruime tijd geleden, dat De *Christelijke dogmatiek* van Dr. G. van den Brink en Dr. C. van der Kooi van de persen rolde¹. Een opmerkelijke gebeurtenis, mag men wel zeggen. In een tijd als de onze, een tijd van steeds verder voortschrijdende kerkverlating, zit men niet bepaald op een nieuwe dogmatiek te wachten. Woorden als “dogmatiek”, “dogmatisch” en het onderliggende woord “dogma” doen al gauw aan droge kost denken, aan starheid ook, aan scherpelijperij zelfs, aan een klimaat van hete hoofden en koude harten. Dat er “in het dogma een loflied sluimert” (Gunning), bij wie kun je daar vandaag de dag nog mee aankomen? “Niet de leer, maar het leven, dáár gaat het om!”

Wie zo denkt, zal geen dogmatiek ter hand nemen, ook niet de *Christelijke dogmatiek* van Van den Brink en Van der Kooi. En toch: het boek is niet voor niets door velen met enthousiasme ontvangen. En wie de moeite neemt zich erin te verdiepen, krijgt daar begrip voor. Van droge kost althans is in dit geval totaal geen sprake!

Fatsoenlijk nadenken

Wanneer men de *Christelijke dogmatiek* vergelijkt met dogmatische handboeken als de *Gereformeerde Dogmatiek* van Bavinck, *Barths Kirchliche Dogmatik*, de *Dogmatische Studiën* van Berkouwer, *Berkhofs Christelijk Geloof* of de *Beknopte gereformeerde dogmatiek* van W.H. Velema en J. van Genderen, dan wordt men allereerst getroffen door een markant verschil in opzet. Het boek van Van den Brink en Van der Kooi is méér dan een leerboek. Het is de schrijvers er niet alleen om te doen een uiteenzetting van de leer der kerk te leveren. Dogmatische bezinning is voor hen een zaak van “fatsoenlijk nadenken” over God, mens en wereld. En dit willen zij gestalte geven door in gesprek te gaan met anderen, die zich hebben uitgesproken over dezelfde thema’s als door hen ter sprake gebracht worden. Let wel: door in *gesprek* te gaan. Van polemiek is in dit boek geen sprake.

In dit gesprek wordt echter niet alleen de vakgenoot, maar ook de lezer van het boek betrokken. Want dogmatische bezinning, zo wordt ons nadrukkelijk door de schrijvers voorgehouden, is niet alleen “voer voor theologen”. Theologie is van nut voor ons allemaal. Iedere gelovige heeft baat bij reflectie op de aard, de inhoud en de strekking van het geloof: “Wij zijn allen theologen, dat wil zeggen elke christen”

(Luther). Theologie is een rationele (*logos*) uiteenzetting over God, maar goede theologie ontspringt aan *geloof*. Geloof overigens niet als het erop na houden van een bepaalde overtuiging aangaande God, maar als het leiden van een leven in relatie met God, een leven *coram Deo*. Het geloof “zoekt naar begrip, inzicht”, aldus de kerkvaders Augustinus en Anselmus. Het probeert te begrijpen, waar het op aankomt en daarnaar te handelen. En de theologische reflectie beoogt bij deze – aanhoudende – zoektocht hand- en spandiensten te verlenen. “Denken vormt voor ons geen tegenstelling met persoonlijke existentiële ervaring, ze versterken elkaar juist. Wij hopen, dat dit ook óverkomt; dat ons boek eraan mag bijdragen, dat het geloof voor mensen weer inhoud krijgt. Dat het geloof meer is dan algemene spiritualiteit met een christelijk sausje. Er zijn door de kerk vondsten gedaan, die een ongelooflijk perspectief geven op het leven”, aldus Van den Brink. En Van der Kooi zegt: “Dogmatiek gaat over het gebinte van je levenshuis, oriëntatie voor je levensweg. Daar is behoefte aan in een klimaat van hedonisme en stuurloosheid. De jongere “keuzegeneratie” kan alles zelf inrichten, maar als het dan in je persoonlijk leven niet goed gaat, heeft men nog maar weinig hoop. Wat in ons boek overal doorheen loopt, is dat God nog iets met ons wil; dat deze wereld niet verlaten is. Dat geeft moed om te leven, om een gezin te stichten. God heeft een bedoeling, met iedereen bij name”.

Vernieuwend

Het is zonneklaar, dat de schrijvers van de *Christelijke dogmatiek* op een breed samengestelde lezerskring mikken. Dit komt reeds in de opzet van hun boek tot uiting, doordat de lezer aan het begin van elk hoofdstuk, onder het kopje “om erin te komen”, een tip over een artikel, een boek, een film, een schilderij of iets dergelijks wordt aangereikt, als “een manier om te laten zien, dat dogmatiek niet, zoals vaak gedacht wordt, losstaat van vragen, die in het gewone leven spelen” (Van den Brink).

Maar niet alleen uit de opzet van het boek blijkt, dat wij hier met een volwaardige *update* van de theologie te doen hebben, ook inhoudelijk – en daar gaat het toch in de eerste plaats om – komt dit duidelijk tot uiting, en wel vooral in de *innovatieve* taak, waarvoor de schrijvers zich als dogmatici gesteld weten: “Christelijke theologie bestaat niet uit een continu recyclen van oud materiaal, maar verbindt dat oude materiaal

op creatieve wijze met ervaringen en uitdagingen die zich in het heden voordoen". Nu moet zij dit ook wel doen, als zij voor mensen, die hier-en-nu leven, nog iets wil betekenen. Maar zij wil ook niet anders, omdat "het de moeite waard is het geloof zó te verwoorden dat het bespreekbaar wordt, ook met niet- of anders-gelovigen. (...) Het gaat erom dat tijdgenoten – of ze nu gelovig zijn of niet – kunnen zien dat het geloof in elk geval ergens op slaat, dat het iets te zeggen heeft over hun vragen en problemen" (blz. 39v.).

Triniteitsleer

Een kenmerkend voorbeeld van het innovatieve karakter, dat de *Christelijke dogmatiek* draagt, is de plaats, die – in de godsleer – de triniteitsleer is toebedeeld. Doorgaans wordt eerst – niet zelden zelfs heel uitvoerig – aandacht geschonken aan "God in het algemeen", aan zijn "eigenschappen" of "deugden", terwijl daarna, min of meer als een aanhangsel, de drie-eenheid ter sprake komt. In de *Christelijke dogmatiek* wordt dit schema, destijds reeds door Karl Barth onder kritiek gesteld, doorbroken. Van meet af aan wordt de aandacht gericht op God als de Drie-enige, "de God van Israël en de Vader van Jezus Christus, de concrete God die zich aan ons heeft laten kennen in het spoor van daden en gebeurtenissen dat we "heilsgeschiedenis" zijn gaan noemen" (blz. 85). "In de kerk vereren wij geen naamloos Opperwezen, maar de God die zich een naam gemaakt heeft in Israël en een gezicht gekregen heeft in Jezus Christus" (blz. 86). Dit houdt in, dat wij slechts in het licht van de drie-eenheidsleer op een adequate manier over Gods wezen en zijn eigenschappen kunnen nadenken.

Schriftopvatting

Nadat in hoofdstuk 12 uitvoerig over de Heilige Geest is gesproken, komt in hoofdstuk 13, onder het opschrift "De Bijbel – het boek van God en mensen", de leer van de Heilige Schrift aan de orde. Let wel: na de leer over de Heilige Geest. De kerk immers "heeft de Bijbel ontvangen als een geschenk van de Heilige Geest om haar te bewaren bij de boodschap van apostelen en profeten - dat wil zeggen bij het *kerugma* (verkondiging) aangaande Jezus Christus als haar Heer en Heiland" (blz. 500).

In § 5 van dit hoofdstuk wordt gekozen voor de zgn. theologische interpretatie van de Bijbel. Hieronder verstaat men een wijze van interpretatie, die "het ambachtelijk proces van bijbeluitleg volop serieus neemt en daarbij consequent is doordat ze de suggestie van die teksten volgt door tot op God door te vragen". Uit de teksten zelf immers blijkt, dat ze met-het-

oog-op-God gelezen willen worden. "Men doet ze slechts recht, wanneer men ze gelovig-ontvankelijk leest als teksten die getuigen van God als de beslissende werkelijkheid in ons leven. Alleen zo dringen we geen eigen ideologie of agenda aan de Bijbel op, maar laten we ons gezeggen door de zaak die de Bijbel aan de orde stelt" (blz. 502v.). En dat is nu juist de opgave, die de *kerk* zichzelf de eeuwen door, althans in haar beste ogenblikken, gesteld heeft: mensen te helpen om aan de hand van de Bijbel God te leren kennen. En zo vindt er een "*Heimholung*" van de Bijbel plaats: de Bijbel wordt weer teruggehaald naar zijn oorspronkelijke en meest natuurlijke context: die van de kerk (blz. 504).

In de theologische bijbelinterpretatie hebben wij overigens niet met een *noviteit* te doen. "Juist de groten in de kerkgeschiedenis hebben zich er altijd voor ingespannen om de Bijbel op deze wijze te lezen" (blz. 506).

Wanneer wij de visie op de Schrift, die aan de *Christelijke Dogmatiek* ten grondslag ligt – een visie, die vandaag de dag door een groot aantal orthodox-protestantse theologen gedeeld wordt - vergelijken met opvattingen, zoals deze in orthodoxe kringen door de jaren heen als maatgevend hebben gegolden, dan valt ons op, dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden: de tegenstelling tussen de ethische theologie – een theologie met een open oog voor de menselijke inbreng bij de totstandkoming van de Bijbel - en theologen als Kuiper en Bavinck, die deze problematiek door hun concept van *organische inspiratie* probeerden te honoreren, is verleden tijd geworden. De schrijvers van de *Christelijke Dogmatiek* delen de "ethische" visie op de Schrift. Met Gunning hebben zij veel respect voor de wijze, waarop de kerk der eeuwen de Schrift heeft gelezen en deze ontvangen is, in tegenstelling tot de historisch-kritische methode, die de Bijbel als een willekeurige verzameling van geschriften behandeld en zodoende "stuk-gerationaliseerd" heeft.

Kanttekeningen

Een van de belangrijkste punten van verschil met de dogmatische handboeken, die in de loop der jaren in orthodoxe kringen de toon hebben aangegeven, is de sterke nadruk, door de schrijvers van de *Christelijke dogmatiek* op het werk van de Heilige Geest gelegd. Dit is ontegenzeggelijk een pluspunt gezien het feit, dat men de werking van de Heilige Geest lange tijd heeft beschouwd als beperkt tot de toeëigening van het heil in het leven van de afzonderlijke gelovige. De *Christelijke dogmatiek* laat zien, dat de actieradius van de

Geest veel verder reikt. Alleen al in dit opzicht betekent het boek een verrijking, waarvoor wij de schrijvers veel dank verschuldigd zijn.

Toch zouden wij bij een en ander graag een kanttekening willen plaatsen.

De schrijvers maken er geen geheim van, dat zij Van Rulers gedachte van een "messiaans intermezzo" niet bijvallen. Niettemin stuiten wij ook bij hen op een verschuiving van het hoofdaccent. Dit valt namelijk niet, zoals in de traditioneel-gereformeerde dogmatiek, op *Christus*, de Middelaar, maar op *het Koninkrijk*. Niet *Hij*, maar *het* staat in het middelpunt, waardoor de boodschap van "een arme zondaar en een rijke Christus" – lange tijd het kenmerk van een orthodoxe prediking – op de achtergrond komt te staan. Een ontwikkeling overigens, die zich in de kerkelijke praktijk – de praktijk van de prediking – in het merendeel van de gemeenten, die deel uitmaken van de P.K.N., al veel eerder voltrokken heeft. Mijn vraag: betekent dit geen verschraving van het Bijbels getuigenis?

Een tweede vraag betreft het gebed.

Zou het geen aanbeveling verdienen hebben bij de behandeling van de triniteit aandacht te schenken aan de vraag, tot wie wij ons moeten richten in het gebed?

In evangelische kringen, maar, naar het mij voorkomt, ook steeds vaker in de kerk – wendt men zich in het – publieke – gebed vandaag de dag veelal uitsluitend tot Jezus, de tweede persoon van de drie-eenheid. Het wezen van God gaat geheel op in de Zoon, zodat de Vader en de Heilige Geest op de achtergrond komen te staan, om niet te zeggen: geëlimineerd worden. De theologie is vervangen door een Jesulogie. Is dit geen zorgwekkende ontwikkeling?

Stijl en taalgebruik

Ten slotte nog enkele kanttekeningen over de stijl en het taalgebruik van de schrijvers.

- 1 De schrijvers maken het de lezer soms onnodig moeilijk door een ingewikkeld taalgebruik. Een voorbeeld hiervan: "Willen we rationeel te werk gaan, dan dient de sterkte van ons geloof altijd proportioneel te zijn ten opzichte van de *evidence* die we ervoor aan kunnen voeren" (blz. 56).
- 2 Weinig fraai zijn uitdrukkingen als "God is niet stuk te krijgen" (blz. 148) en: "Jezus als het vleesgeworden Woord kan als het erop aankomt in de hof van Getsémane niet tippen aan de glorie van de onuitsprekelijke Vader" (368).
- 3 Bepaald hinderlijk zijn de symptomen van de vandaag de dag al te populaire "Engelse ziekte". Wil

men een brede lezerskring bereiken, dan verdient het aanbeveling om woorden en uitdrukkingen als *corebusiness* (blz. 86), *fine-tuning* (blz. 67) en "to *make sense of it all*" (blz. 68) te vermijden en er een Nederlands equivalent voor te kiezen.

Nog hinderlijker zijn de symptomen van een vorm van taalbederf, die – vandaag de dag nagenoeg gemeengoed geworden – helaas door nog weinigen als zodanig herkend wordt: de directe verbinding van een voorzetsel (als *tot*, *van* of *over*) met een voegwoord (als *hoe* of *waar*). Van dit euvel komen wij in het boek vele tientallen voorbeelden tegen, zoals: "we hebben het *over hoe* onze werkelijkheid zich tot God verhoudt" (blz. 77), "voor een goed begrip *van waar* het in de drie-eenheidsleer om gaat" (blz. 95), "kennis nemen *van hoe* mensen over God dachten" (blz. 144), "*over hoe* het echt zit" (blz. 145), "een bepaald perspectief *op wie* God is" (blz. 148), "concluderen *tot hoe* en *wie* God eigenlijk is" (blz. 149), "in hoofdstuk 3 en 4 zijn wij in aanraking gekomen *met wie* en *hoe* God is" (blz. 160), "een aardig weetje *over hoe* het allemaal begon" en "iets *over hoe* de schepping er naar christelijk besef nog altijd uitziet en aan toe is" (blz. 191), "visies *op hoe* de werkelijkheid in elkaar steekt" (blz. 202), "de duivel als "het tegenbeeld *van hoe* God persoon is" (blz. 305), "Met *wie* Jezus Christus is, staat of valt ons eeuwig heil" (blz. 367), "Denken en spreken *over hoe* in Jezus God en mens samengaan" (blz. 372) en "de tweede verklaring *van hoe* de dood van Christus een overwinning betekende" (blz. 417).

Ten slotte

Tot zover onze – summiere – bespreking van de *Christelijke dogmatiek*. Na wat wij in het voorgaande hebben opgemerkt zal het niemand verbazen, dat wij dit uiterst levendige boek van harte bij onze lezerskring aanbevelen, als een *hand*-boek in de volle zin van het woord: een boek, dat men steeds bij de hand heeft om het op elk gewenst moment te kunnen raadplegen. Mij dunkt, dat men hier alleen maar rijker van kan worden.

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Noot

- 1 ISBN 978 90 239 2606 1. Aantal pagina's: 722. Prijs: € 65,-

De persoon van de Heere Jezus Christus en de betrouwbaarheid van het getuigenis van de evangeliën (I)

Niet in de laatste plaats bieden de boeken over de Here Jezus van Joseph Ratzinger, die als paus de naam Benedictus XVI aannam, voor een groot publiek een tegenwicht tegen populaire publicaties met een semiwetenschappelijk karakter. In deze laatste boeken wordt ofwel gesteld dat we van de historische Jezus zo goed als niets kunnen weten ofwel dat de apocriefe evangeliën ons dichterbij de historische Jezus brengen dan de canonieke evangeliën. De zogenaamde nieuwe atheïsten plegen zich met graagte op dergelijke geschriften te beroepen. Daarmee geven zij er blijk van niet op de hoogte te zijn van wat er speelt in de nieuwtestamentische wetenschap.

Tegen beide genoemde zienswijzen zijn namelijk – nog los van de geloofsovertuiging dat de nieuwtestamentische geschriften door Gods Geest zijn geïnspireerd – doorslaggevende wetenschappelijke bezwaren aan te brengen. Ook als men de canonieke evangeliën veel later dateert dan nodig is, gaan zij nog aan de apocriefe evangeliën vooraf. Terwijl er in de canonieke evangeliën – en dan niet in de laatste plaats het evangelie naar Johannes, dat ten onrechte vaak als historisch weinig betrouwbaar wordt gezien – telkens weer geografische en chronologische details voorkomen, ontbreken die juist in de apocriefe evangeliën. De canonieke evangeliën dragen alle – elk op hun eigen wijze – het stempel van het Palestijnse Jodendom van de Tweede Tempel. Ik wijs er terzijde op dat het woord 'Palestijns' hier geen enkele politieke lading heeft, maar in dit verband in onderscheid met 'hellenistisch' wordt gebruikt.

De evangeliën zijn als genre niet uniek zoals wel door de zogenaamde vorm-kritici is beweerd. Dezen stelden dat de evangeliën ons confronteren met de verkondiging over Jezus, het *kèrugma*. Volgens de vormkritiek is de inhoud van de evangeliën terug te voeren op de christelijke gemeenten na Pasen. Als dit zo is, merkte reeds in de vorige eeuw de Britse nieuwtestamenticus Vicent Taylor ironisch op, moeten de apostelen direct na de opstanding in de hemel zijn opgenomen. De apostelen waren immers oog- en oorgetuigen van Jezus' optreden op aarde.

Voor lezers en hoorders uit de antieke oudheid hadden de evangeliën het voor hen bekende karakter van biografieën. Niet de vorm maar de inhoud maakt de evangeliën uniek. In alle evangeliën gaat het om verkondiging en theologie gebaseerd op historische

feiten. Er is sprake van theologische geschiedschrijving. Bij de eerste drie evangeliën moet het woord 'geschiedschrijving' en bij het vierde het woord 'theologisch' meer worden onderstreept. Daarbij gaat het om een gradueel en niet om een principiële verschil.

Een groot deel van het onderwijs van Jezus heeft de vorm van spreuken. Dat geldt voor zowel de gelijkenissen als voor de andere woorden van Jezus. In deze vorm was het onderwijs van Jezus gemakkelijk te memoriseren. Bij de vormgeving van de mondelinge overlevering en later bij de opschriftstelling ervan, was het redactionele ingrijpen minimaal. Vaak deed men niet meer dan hier en daar wat verduidelijken. Vanzelfsprekend was de redactionele vormgeving sterker waar het in onderscheid van het onderwijs van Jezus ging om de vertelling over Jezus' leven. De evangelisten vertellen vanuit de volle wetenschap wie Jezus na Zijn opstanding bleek te zijn. Vanuit het licht van de opstanding wordt zijn gehele leven op aarde verteld. Dat is echter op zich niet strijdig met het historische karakter van wat verteld wordt. Geschiedenisvertelling is nooit neutraal en wordt altijd door uitgangspunten beheerst.

De evangeliën geven niet altijd de *ipsissima verba* (de exacte woorden die Hijzelf gebruikte) van Jezus maar wel de *ipsissima vox* (zijn eigen stem). Wij moeten geen maatstaven aanleggen die historici uit de oudheid vreemd waren. Nog afgezien van het feit dat de evangeliën gerelateerd moeten worden aan mondelinge overlevering, moeten we in aanmerking nemen dat men niet de gewoonte kende om citaten tussen aanhalingstekens te plaatsen. Ook voetnoten waren onbekend. Dat betekent onder meer dat men geen strak onderscheid maakte tussen een exacte en een zakelijke weergave van iemands woorden.

De nieuwtestamentische brieven ondersteunen de gedachte dat de eerste christenen een nauwkeurig onderscheid maakten tussen door de Geest geleide vermaning en het onderwijs van Jezus' zelf. Het onderwijs van Jezus zelf speelt geen overheersende rol in de vermaningen die we vaak aan het slot van de nieuwtestamentische brieven tegenkomen. Dat is een indicatie dat het onderwijs waarvan we lezen in de evangeliën echt bij Jezus' optreden op aarde hoort en niet bij de verkondiging van de christelijke kerk na Pasen.

De vier evangeliën zijn door de Kerk nooit als concurrenten van elkaar gezien. In overeenstemming met wat wij lezen in 1 Kor. 15:1v., waren de eerste christenen ervan overtuigd dat in de vier evangeliën dezelfde boodschap werd gehoord. Welbewust heeft de Kerk eraan vastgehouden en niet de harmonie die de Syrische christen Tatianus vervaardigde als vervanging ervan aanvaard. De schijnbare tegenstrijdigheden tussen de evangeliën werden niet als een bedreiging voor het historische karakter ervan gezien. Hoe dan ook zijn de verschillen tussen de evangeliën veel minder groot dan de overeenkomsten. Deze constatering blijft staan, ook als wij het evangelie naar Johannes erbij betrekken.

De schijnbare verschillen tussen de evangeliën werden in de Vroege Kerk door harmonisatie in de uitleg van de evangeliën met elkaar in overeenstemming gebracht. Niet elke harmoniserende verklaring die werd gegeven, is even geloofwaardig. Echter, het afwijzen van elke vorm van harmonisatie getuigt van een vooringenomenheid die haaks staat op de claim van de Schrift zelf. In de geschiedwetenschap is harmonisatie één van de middelen die wordt gebruikt, als bronnen tegenstrijdigheden bevatten. Als historici dit middel voor buitenbijbelse bronnen gebruiken, mogen christenen het dan niet doen bij het lezen van de Bijbel?!

In de evangeliën zien en horen we Jezus zoals hij getekend is door de evangelisten. Zij waren óf zelf ooggetuigen óf hebben van de getuigenissen van ooggetuigen gebruik gemaakt. Hun portret van Jezus gaat dan ook terug op het optreden en onderwijs van Jezus zelf.

Bij het optreden van Jezus horen ook de wonderen die Hij heeft verricht en met name zijn opstanding. Op dit punt wordt duidelijk dat een levensbeschouwelijk neutrale benadering van de evangeliën niet mogelijk is. Want wie uitgaat van het methodisch naturalisme kan per definitie geen plaats inruimen voor wonderen.

Echter, als de wonderen werkelijk zijn geschied – en daar zijn christenen terecht diep van overtuigd – betekent dat een op de uitgangspunten van het methodisch naturalisme getekend portret van Jezus een vertekening is.

In de synoptische evangeliën wordt de stof vaak thematisch en niet chronologisch geordend. Ook dat doet aan de historiciteit van het vermelde niet af. Het is één van de aanwijzingen dat de vermelde gebeurtenissen met een doel worden verteld. Ik merk terzijde op dat het evangelie naar Johannes waarvan het historisch karakter door veel nieuwtestamentici laag wordt ingeschat vanwege de chronologische wijze van vertellen en de vele geografische details in de Vroege Kerk juist op dit punt zeer hoog werd ingeschat

De evangelisten hebben het optreden en het onderwijs van Jezus verhaald met het doel om hoorders en lezers ervan te overtuigen dat Jezus de Christus de Zoon van God is en om degenen die dat reeds geloofden, in het geloof te versterken. Onweerlegbaar is dat de allervroegste christenen Jezus als *kurios* beleden, wat inhoudt dat ze Hem gelijk zagen aan de God van Abraham, Izak en Jacob. Dan is weer de vraag: gaat deze overtuiging op het onderwijs van Jezus zelf terug? Wanneer die vraag negatief wordt beantwoord, omdat een dergelijke overtuiging niet zou passen in het Jodendom van de Tweede Tempel, wordt het probleem van Jezus zelf naar Zijn volgelingen verlegd. Deze behoorden echter ook bij het Jodendom van de Tweede Tempel. Ten opzichte van de persoon van Jezus en het getuigenis dat de evangeliën van Hem geven, is geen neutrale houding mogelijk. Of wij verwerpen de claim dat Hij werkelijk God is die mens werd of wij aanvaarden haar. Dat laatste maakt alles anders.

P. de Vries, Hardinxveld-Giessendam